

(1905), door toeval in Eindhoven was achtergebleven en de fabrieken openhield. De oorlog had, aldus Metze, een verlamme werking op Anton. Hij bemoeide zich eigenlijk helemaal niet meer met het bedrijf en kreeg pas na 1945 weer een belangrijke symbolische rol toebedeeld tot zijn overlijden in 1951. Omdat dit laatste deel vooral over het bedrijf gaat, waarover al veel bekend is dankzij de bedrijfsgeschiedenis van Philips door I. Blanken, was het beter geweest als Metze het sterk had ingekort.

Als biografie is deze studie over Anton Philips zeker een aanwinst. Metze heeft oog voor details en weet persoonlijke en zakelijke elementen goed met elkaar te verbinden. Hij waakt ervoor succesverhalen voetstoots aan te nemen en waar mogelijk en nodig worden deze ontkracht. Aan de journalistieke neiging om met 'nieuws' te willen komen kan hij zich echter niet onttrekken. Als proefschrift is dit boek minder geslaagd. Een duidelijke vraagstelling ontbreekt, waardoor er evenmin een conclusie wordt getrokken. De historiografische inbedding is gering, terwijl met bruikbare theorieën niets wordt gedaan. Een vergelijking met andere ondernemers had mogelijk meer diepgang opgeleverd in de bespreking van Antons gedrag. Dit onderzoek steunt vooral op stukken uit het bedrijfsarchief, terwijl voor de bedrijfsgeschiedenis gebruik wordt gemaakt van A. Heerding en I. Blanken. De overige gebruikte secundaire literatuur is beperkt en vertoont hiaten. Naast H. W. von der Dunk zijn er echt ook andere boeken geschreven over de twintigste eeuw, die niet worden geraadpleegd maar misschien een andere visie geven. De epiloog bevat wel aanzetten tot een analyse op een hoger abstractieniveau, maar de daarin besproken onderwerpen worden niet systematisch behandeld in de hoofdstukken. Het wekt ook sterk de indruk later te zijn toegevoegd aan het boek. De oorzaak is waarschijnlijk, zoals in de inleiding wordt vermeld, dat pas tijdens het schrijven het idee ontstond om er een proefschrift van te maken en dat de opdracht (een biografie) al vanaf het begin vaststond.

Ferry de Goey

P. Taveirme, *Han-Mongol encounters and missionary endeavors. A history of Scheut in Ordos (Hetao) 1874-1911* (Leuven Chinese studies XV; Leuven: Leuven university press, 2004, 684 blz., ISBN 90 5867 365 0).

In de negentiende eeuw kwam een nieuwe golf van wereldwijde katholieke missionering op gang. Het initiatief in die tijd lag vooral bij de Fransen. Met de organisaties 'Propagation de la Foi' (Lyon, 1822) en 'Sainte-Enfance' (Parijs, 1843) werd bovendien een stevige basis voor de financiering van de missie gelegd. De onderdanen van de uit ballingschap teruggekeerde katholieke Bourbons, en na 1830 van koning Louis-Philippe en keizer Napoleon III, richtten zich vooral op het Verre Oosten en met name op China. In de moord op de Franse missionaris Chapdelaine in 1856 vonden de Fransen een aanleiding om samen met de Britten op te rukken naar Peking en aldaar het Zomerpaleis van de Chinese keizer aan een grondige plundering en vernieling te onderwerpen. In de zogenaamde ongelijke verdragen van Peking en Tianjin (1860) bedongen vertegenwoordigers van de Franse keizer onder meer dat katholieke missionarissen onder protectie van de Chinese keizer vrijelijk het binnenland in mochten trekken om daar het christelijke geloof uit te dragen.

China lag nu open voor de missie. Een groep Belgische priesters onder leiding van legeraalmoezenier Théophile Verbist, gesteund door de jonge Leopold II en kardinaal Sterckx, besloot een nieuwe missiecongregatie te stichten, die van het Onbevleete Hart van Maria (CICM). Vanwege hun hoofdkwartier in Scheut bij Brussel gingen ze — en gaan ze nog steeds

— door het leven als scheutisten. Paus Pius IX wees hun in 1865 een eigen missiegebied aan: héél China boven de Grote Muur. Datzelfde jaar nog ging een eerste scheut-caravaan naar het gebied dat nu bekend staat als Binnen-Mongolië. Onder de eerste scheutisten waren tal van jonge katholieke Nederlandse paters, zoals Ferdinand Hamer (Nijmegen), Theodoor Rutjes (Duiven), Willem Meyer (Zeddam), Andries Jansen (Steenwijk), Daniël van Koot (Utrecht) en Koenraad Abels (Weert). In hun missieposten hadden de scheutisten niet alleen te maken met nomadische Mongolen, maar vooral met Han-Chinezen die als gevolg van het door onrust en hongersnood geteisterde eigenlijke China naar het noorden uitweken. De paters ontdekten dat ze de gevluichte Chinese boerenfamilies voor hetatholicisme konden winnen door hun een stuk akkerland aan te bieden.

Vanuit hun hoofdkwartier in Xiwanzi, ten noorden van Peking, trokken de paters in westelijke richting naar een steppegebied in de grote bocht van de Gele Rivier, de Ordos. Hun wederwaardigheden in de Ordos kregen in de jaren 1870 geweldig veel aandacht in de Europese media. De missionarissen van Scheut waren immers de eerste westerlingen die zich permanent in deze regio vestigden. Patrick Taveirne, zelf een scheutist, beschrijft hun ervaringen in een bewerking van zijn Leuvens proefschrift uit 1999. De gedreven priesters moesten om hun werk met succes af te ronden de talen en de cultuur van het gebied bestuderen. Daarmee waren zij pioniers van een antropologisch-taalkundige studie, die vooral grote bekendheid heeft gegeven aan Antoon Mostaert en zijn *Dictionnaire Ordos*. Met *Han-Mongol encounters and missionary endeavors* zet Taveirne deze traditie in feite voort.

De Ordos-missie haalde in de zomer van het jaar 1900 de voorpagina's van de landelijke Nederlandse kranten. Tijdens de zogenaamde Bokser-opstand werd niet alleen de legatiewijk van Peking wekenlang belegerd. Chinese rebellen, gesteund door keizerin-weduwe Cixi en gouverneur Fuxian (provincie Shanxi), kregen gedurende enkele maanden de vrije hand om in de omgeving van de Gele Rivier op te treden tegen een te agressieve en arrogante aanpak van een groep missionarissen onder leiding van de Vlaming Alfons Bermijn. Bij hun uitvallen slaagden de Boksers erin een aantal missieposten te overweldigen, waarvan grote groepen bekeerlingen en ook enkele Belgische en Nederlandse missionarissen het slachtoffer werden. Eén van hen was Ferdinand Hamer, bijna zestig jaar oud. Hij werd voor het gerecht gedaagd, op z'n Chinees gemarteld en levend verbrand. In het zich verzuilende katholieke Nederland speelde de moord op deze missieheld decennialang een dominante rol. Ferdinand Hamer, bisschop Hamer, werd hét voorbeeld van de missionaris, de martelaar, die bereid was zijn leven voor zijn geloof op te offeren. In zijn geboortestad Nijmegen verrees weldra een meer dan levensgroot monument dat door de katholieke voorman Schaepman onthuld werd. Mede door zijn marteldood werd Nijmegen geleidelijk aan een belangrijk katholiek centrum, waar zich tal van katholieke organisaties gingen vestigen, waaronder de scheutisten zelf, de jezuïeten en zelfs een katholieke universiteit.

Het interessante boek van Taveirne heeft een sterk encyclopedisch karakter. Het geeft antwoord op tal van vragen over de ontwikkeling van het katholieke geloof, de aanpak en voortgang van de missie in China en ook daarbuiten, de cultuur en taal van Mongolen en Chinezen langs de Grote Muur en, zoals de titel al aangeeft, een ontmoeting van al die culturen met de binnendringende Europeanen. Terwijl in onze dagen grote groepen oosterlingen hun cultuur in onze streken aan het vestigen zijn en de minaretten op steeds meer plaatsen verrijzen, is het de moeite waard er kennis van te nemen hoe onze landgenoten een eeuw geleden bereid waren om hun leven te besteden, en desnoods te geven, om kerken in China te bouwen en hun ideeën in het oosten te verspreiden.

Harry Knipschild

J. J. Heij, *Vernieuwing en bezinning. Nederlandse beeldende kunst en kunstnijverheid ca. 1885-1935 uit de collectie van het Drents Museum* (Zwolle: Waanders, Assen: Drents Museum, 2004, 248 blz., €37,50, ISBN 90 400 8960 4).

In dit jubileumboek wordt aan de hand van schilderijen en objecten uit de collectie van het Drents Museum te Assen een overzicht geboden van zowel beeldende als toegepaste kunst uit de periode ca. 1885-1935. Een opvallend kenmerk van deze periode is dat vele kunstenaars zich op meerdere werkterreinen begaven, gedreven door de wens een breder publiek te bereiken dan de elite alleen. Dit tijdperk, waarin Van Gogh aan het begin en Mondriaan aan het eind werkzaam was met daartussen onder meer Berlage, Breitner, Eisenloeffel, Isaac Israëls, Rietveld en Toorop, wordt met recht een tweede Gouden Eeuw genoemd. Deze term wordt overigens voornamelijk door cultuur- en wetenschapshistorici gebezigd. De kunstwereld was in deze periode ondanks zijn complexe infrastructuur toch aardig overzichtelijk, daar de meeste kunstenaars elkaar kenden. Er bestond een uitgebreid netwerk in Nederland waarbij ondermeer zaken als het katholicisme en het socialisme bindende factoren waren. Een ander bindend element was het feit dat veel kunstenaars familie van elkaar waren en daarnaast persoonlijke relaties en vriendschappen onderhielden die eventuele controverses en polemieken te boven gingen. Internationaal gezien is deze bloeiperiode van weinig belang geweest en afgezien van Van Gogh en Mondriaan zijn maar weinig Nederlandse kunstenaars internationaal doorgebroken.

Dit jubileumboek is uitgebracht ter ere van het honderdvijftigjarig bestaan van het museum en het veertigjarig bestaan van de Stichting van schone kunsten rond 1900. Nu was het Drents Museum van oorsprong een cultuurhistorisch museum, gericht op de eigen regio en opgericht in 1854 met archeologie als zwaartepunt. In 1977 fuseerde het Drents Museum met de Stichting schone kunsten. Het samengaan van het museum en de stichting was niet het resultaat van een gericht beleid, maar min of meer toeval. Midden in de jaren zeventig ging het Drents Museum op zoek naar een andere, betere en grotere behuizing. Ook de Stichting van schone kunsten was hiermee bezig en daarom werd besloten beide collecties onder te brengen in het voormalige Provinciehuis van Drenthe. Dit boek is dan ook een gezamenlijke uitgave geworden. In 1983 was de herinrichting van het museum voltooid en werd een grote tentoonstelling gehouden begeleid door het boekje *Kunst rond 1900*. Sindsdien hebben vele exposities over afzonderlijke kunstenaars plaatsgevonden.

Het boek is opgebouwd uit twee informatieve hoofdstukken ('Vernieuwing en bezinning' en 'Verscheidenheid en samenhang') en bevat handige beschrijvingen en foto's van onder meer schilderijen, tekeningen, meubelen en serviezen van honderdveertig kunstenaars (tevens korte levensbeschrijvingen) en tien fabrieken. Enkele uitzonderingen daargelaten stammen alle afgebeelde objecten uit de periode 1885-1935. Uit het werk van de kunstenaars die in dit boek aan bod komen, is in de collectie van het Drents Museum een representatieve keuze aanwezig. Een aantal voorwerpen is niet als het werk van een bepaalde kunstenaar opgenomen maar als het product van een fabriek.

De geschiedenis van het ontstaan van de collectie valt onder te verdelen in twee tijdperken: de periode van 1885 tot aan de Eerste Wereldoorlog en de periode vanaf die oorlog tot 1935. Waarom is 1885 als beginpunt uitgekozen? De beweging van Tachtig manifesteerde zich in deze tijd voor het eerst (deze beweging omvatte niet alleen de literatuur, maar ook alle andere terreinen van de cultuur). In het beschrijvende gedeelte komen de schilders van Tachtig uitgebreid aan de orde, vervolgens de bloei van de grafiek en de tekenkunst, de autonome kunst versus gemeenschapskunst, impressionisme en luminisme en constructieve kunst, waarvan de architect Berlage de aanvoerder was, en de decoratieve 'Nieuwe Kunst' in Nederland waarmee